

KENTLERİN OLUŞUMU ve DÖNÜŞÜMÜNDE GÜVENLİK OLGUSU

Esra Işık

Giriş

Tarih boyunca uygarlığın ve toplumsal gelişmenin önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilen kentler, içinde bulunduğumuz yüzyılın şekillenmesinde de en etkili faktörlerin başında gelmektedir. Literatürde kentsel yüzyıl olarak tanımlanan 21. yüzyılın sonunda dünya genelinde kentleşmenin büyük bir ölçüde tamamlanacağı varsayılmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun %50'den fazlası kentlerde yaşamaktadır ve bu rakamın 2100 yılına kadar %85'e ulaşması öngörülmektedir. 1950 yılında 1 milyarın altında olan kent nüfusu, 2100 yılında 9 milyara yükselecektir. 1950'de nüfusu 10 milyonu aşan kentsel yığılma sadece New York ve Tokyo iken, 2030 yılına kadar mega kent sayısının 41'e çıkacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla içinde yaşadığımız dönem sadece kentsel nüfustaki genel artışla değil, aynı zamanda mega kentlerin yükselişiyle de karakterize edilen bir dönemdir.¹

Giderek daha fazla sayıda insanın, nüfusun nispeten yoğun olduğu bölgelere göç etmesi ve bu bölgelerde ikamet etmesi sürecini ifade eden kentleşme, antik çağlardan itibaren var olan bir olgudur. Ancak son yüzyılda kentleşme sürecinin hızla artan bir ivme kazanması daha fazla ilgi görmesine yol açmaktadır.² Kent çalışmaları, yerel yönetimlerden merkezi yönetimlere; fen

¹ OECD, *The Metropolitan Century Understanding Urbanisation and Its Consequences Policy Highlights*, 2015, p.1, <https://www.oecd.org/regional/regionaldevelopment/The-Metropolitan-Century-Policy-Highlights%20.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

² Anthony M. Orum, "Urbanization", *Blackwell Encyclopedia Of Sociology*, Edt. George Ritzer, 2009, USA, Blackwell Publishing, p.5159.

bilimlerinden sosyal bilimlere geniş bir yelpazede ele alınırken, uluslararası politikaların da gözde konularının başında gelmektedir. Kentleşme sadece nüfus artışı ve yerleşim alanlarının fiziki olarak büyümesi anlamında sınırlı bir kavram değildir. Kentlerdeki sosyo-ekonomik ilişkiler, siyasi etkenler, demografik hareketler, mekânsal dönüşümler, kültürel ve tarihsel miras gibi birçok faktör kentleşme sürecini etkilemekte ve bu süreçten etkilemektedir.

Kentin; siyasal olanın belirlendiği, yönetsel karar alma süreçlerinin yaşandığı bir yer olması, kentlerle kırsal yaşam bölgelerini birbirinden ayırır. Bu niteliklerin kentleri iktidar mücadelesi alanlarına dönüştürmesi kent yaşamını da politikanın merkezine yerleştirmektedir.³ Siyasi anlamda olduğu kadar ekonomik anlamda da çekişmelere sahne olan kentler, gerek nüfus yoğunluğu, gerek hizmet ağları gerekse yatırım öncelikleri ile bulundukları ülkelerin iktisadi ve ticari kaynaklarının büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapar.

Sanatsal etkinlikler, uluslararası organizasyonlar gibi modern yaşamla özdeşleştirilen faaliyetlerin de önemli bir parçası olduğu kentler, küreselleşmenin etkilerinin en yoğun görüldüğü yerleşim birimleridir. Örneğin bir sanayi merkezi olarak genişlemeye 1950'lerden sonra başlayan İstanbul, küresel kent olma yolundaki atılımını 1980'lerde gerçekleştirmiştir. Ağırlığın üretimden finansa kaydığı ve yerel ekonominin küresel ekonomiye eklemlenmeye başladığı bu yıllar, yeni sınıfsal yapıları ortaya çıkartırken; oteller, alışveriş merkezleri, butikler, restoranlar, müzeler, sergi ve festivaller kentin çehresini hem mekânsal hem de sosyal olarak değiştirmiştir.⁴

Bu değişim yeni yatırım fırsatlarının da önünü açmış, *İstanbul'un taşı top-rağı altın* söylemini pekiştirmiştir. Nüfusun olağan üstü artışı ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşması konut ve arsa taleplerini arttırırken, talep edilen bölgeye ve yoğunluğa göre fiyatları da yükseltmiştir. Bazı alanlarda genel fiyat artışının üzerinde seyreden arsa fiyatları sahiplerine önemli kazançlar sağlamıştır.⁵ Kentlerin sunduğu farklı kazanç olanakları çeşitli kesimlerin bu alanları ciddi bir rant fırsatı olarak görmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla kentler aynı zamanda rant kavgalarının da yoğun olarak yaşandığı yerlerdir. Bu yönüyle kentler bir taraftan kazananların diğer taraftan ise kazanmanın yollarını arayanların mücadele sahası olarak değerlendirilebilir.

Kentlerdeki sosyal ve kültürel çeşitlilik de her anlamda kendini göstermektedir. Hizmetlere erişim, yaşam alanları, ulaşım, gündelik pratikler, iş

³ Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, *Kent ve Kentli Hakları*, 2014, Ankara, TODAİ Yayınları, s. 13.

⁴ Sibel Yardımcı, *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal*, 2005, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 41-42.

⁵ Mustafa Sönmez, *İstanbul'un İki Yüzü 1980'den 2000'e Değişim*, 1996, Ankara, Arkadaş Yayınevi, s. 75.

tercihleri ve olanakları gibi birçok faktör bu çeşitliliğin etkisi ile şekillenir. Kenti kent yapan, insanların mekânlarla gönül bağı kurmasını sağlayan, kente daha özel bir anlam ve kimlik kazandıran, “kent nedir?” tanımında ki bu sosyal ve kültürel çeşitliliktir.⁶ Çoğu zaman zenginlik olarak görülen çeşitlilik kentleri toplumsal sorunların da merkezi haline getirir. Bu sorunların başında güvenliğe ilişkin problemler bulunmaktadır. Güvenlik konusu, kentler fiziki ve demografik olarak büyüdükçe daha önemli bir mesele haline gelmektedir.

İstikrar, düzen ve öngörülebilirlik koşullarını ifade eden güvenlik; söz konusu kentler olduğu zaman çok yönlü bir olguya dönüşür. Günümüzde özellikle *güvenli kentler* söylemi ile ön plana çıkan bu olgu, birçok kentsel faktörle de doğrudan ilişkilidir. Güvenli kentler genellikle hem ekonomik hem de politik olarak kendi metropoliten bölgeleri ile bütünleşmiş, çeşitli düzenleyici politikaları uygulayabilme ve idari sorumlulukları yerine getirebilme kapasitesine sahip kentlerdir. Bu politikalar; kamu ve özel yatırımların çekilmesini (kalkınma politikaları), yerel nüfusa hizmet verilmesini (tahsis politikaları) ve sosyal refahın sağlanmasını (yeniden dağıtım politikaları) içermektedir.⁷ Aynı zamanda güvenli kent tasarımı, güvenlik kaygılarını ve kamu düzenini göz önünde tutan, suçların önlenmesi için gerekli tedbirleri alan, suç işlendikten sonra ise cezai ve hukuksal uygulamaları devreye sokan kente dair aktivitelerin bütününe kapsar.⁸

Kentsel güvenlik ise; suçtan, teknolojik ve doğal tehlikelerin etkilerinden korunmaya, gıda, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlara erişime, kentsel terörizm gibi güvenlik meselelerine kadar uzanan çok çeşitli endişeleri ve konuları içermektedir.⁹ Dolayısıyla kentlerdeki güvenliğin bireysel ve kolektif düzeyde bileşenleri vardır ancak kent sakinlerinin güvenliğinin sağlanması ve kamusal düzenin sürdürülmesi bir bütün olarak düşünülmelidir.

Güvenlik konusu, hak ve özgürlüklerle de bağlantılıdır. Soyut gibi görünse de *kent hakkı* olarak nitelendirilen haklar, kentte yaşama, hizmetlere ve kente ilişkin bilgilere yeterli düzeyde erişim, yönetimde söz sahibi olma ve yönetimde şeffaflık gibi daha somut taleplerle zenginleştirilecek niteliğe sa-

⁶ Eylem Beyazıt, Hüseyin Gül ve Muharrem Güneş, “Kent Kimliği ve Kimliksizleş(tiril)en Kentler Üzerine Bir Tartışma”, *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, haz. Cem Ergun vd., 2013, İstanbul, Bağlam Yayınları, s. 151-152.

⁷ Peter Rogers & Hynd Bouhia & John Kalbermatten, “Water for Big Cities: Big Problems, Easy Solutions?”, *Urbanization, Population, Environment, and Security: A report of the Comparative Urban Studies Project*, edt. Christina Rosan et. al., 2000, p. 14.

⁸ İlker Gündüzöz, “Türkiye’de ve Dünyada Güvenli Kent Yaklaşımı: Kentsel Güvenlik mi? Güvenli Kent mi?”, *Türkiye İdare Dergisi*, 2016, S(483), s.344.

⁹ UN-HABITAT, Enhancing Urban Safety and Security, 2007, London, Earthscan, p.7.

hiptir.¹⁰ Bu haklara dair beklentiler ve bu haklardan yararlanma özgürlüğü ise kentsel güvenliğin temel dinamiğidir. İlk kez Fransız sosyolog Henri Lefebvre'nin gündeme getirdiği *kent hakkı* kavramı kentsel hareketler ve insan hakları tartışmaları içinde de önemli bir yer bulur.

Lefebvre kent hakkını basit bir ziyaret etme veya geleneksel kentlere geri dönme hakkı olarak düşünmez. Ona göre kent hakkı dönüşmüş, yenilenmiş kentsel yaşam hakkıdır.¹¹ Çok yönlü bir kavram olan kent hakkı kavramı, daha sonra David Harvey tarafından Avrupa'da kent ve çevre hareketlerinin arttığı bir dönemde yeniden yorumlanarak geliştirilmiştir.¹² Harvey için kentin barındırdığı kaynaklara bireysel ve kolektif erişim hakkından çok daha öte bir şey olan kent hakkı; kenti gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır.¹³ Bu hak ancak kentlerin nasıl şekillendirildiğine ilişkin belirleyici bir güç talep edilerek ve bunu kökten ve radikal bir biçimde yaparak gerçekleştirilebilir.¹⁴ Bütün bu yönleri ile kent hakkı en temelde güvenlik koşullarının sağlanması ile mümkün olabilecektir. Kent hakkı ve buna yönelik uygulamaları sosyal adalet ve kolektif bir bağlamda düşünmek ve bunda ısrar etmek gerekir.¹⁵

Dolayısıyla güvenlik, kentlerde sadece suç ve normsuzlukla değil aynı zamanda kentsel büyüme, sosyo-ekonomik koşullar, nüfus hareketleri, kültürel değişim, çevresel etkenler, siyasi katılım ve haklarla da ilişkili bir olgudur. Bu yönleri ile günümüzde yaşamın her alanını etkileyen güvenlik, insanoğlunun temel bir ihtiyacı olarak kentlerin kuruluşunda da önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar. Güvenlik endişeleri insanları bir arada yaşamaya iterken, artan nüfus ve üretim, kentleri ortaya çıkaran koşulları hazırlamıştır. Geçmişin kentsel yerleşimleri yerini mega kentlere bıraktıkça da güvenlik sorunları da katlanarak büyümüştür.

Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Güvenlik

Güvenlik toplumsal yaşamın şekillenmesine ve toplumsal hareketliliğe yol açan en temel faktörlerdendir. Güvenliği sağlamaya ve sürdürmeye yönelik duyulan endişe bir taraftan yaşam alanlarının oluşturulmasında, diğer ta-

¹⁰ Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, *Kent ve Kentli Hakları*, 2014, Ankara, TODAİE Yayınları, s.72-73.

¹¹ Henri Lefebvre, *Şehir Hakkı*, çev. Işık Ergüden, 2018, İstanbul, Sel Yayıncılık, s.63-64.

¹² Özgür Dinçer, "Sürdürülebilir Kentleşme Tartışmaları ve Kent Hakkı", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, 5(10), s.78.

¹³ David Harvey, *Asi Şehirler*, çev. Ayşe Deniz Temiz, 2015, İstanbul, Metis Yayınları, s. 44.

¹⁴ A.g.e. s. 45.

¹⁵ Seçil Özdemir Metlioğlu, "Kentte İnsan Hakları ve Kent Hakkı", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2021, 18(40), s.2734.

raftan ise topluluktan toplum olmaya geçişte belirleyici olmuştur. İnsanoğlu doğadan, diğer canlılardan ve diğer insanlardan gelebilecek tehditlere yönelik aldığı tedbirler sayesinde ve ürettiği çözümlerin neticesi olarak varlığını bugüne taşıyabilmiştir. Bu yönüyle güvenlik kavramı insanlık tarihinin en önemli kavramlarından biridir.

Yüzyıllardır savaş, açlık, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi nedenlere bağlı olarak göç eden insan toplulukları yerleşik hayata geçişle beraber bu gibi sorunlarla baş edebilmek için çeşitli önlemler geliştirmiştir. Kentsel yaşam aslında bu çözümlerin bir tezahürü olarak görülebilir. Temel ihtiyaçları karşılamaya dair toplayıcılık ve avcılıktan, artı ürün elde edilen tarımsal üretime geçiş, aynı zamanda uzmanlaşmaya ve üretici olmayan sınıfların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Din adamları ve yöneticiler dışında ortaya çıkan ilk sınıflar toplumların güvenliğini sağlayan askerler ve savaşçılardan oluşmaktadır.

İnsanları toplu halde yaşamaya iten nedenlerin başında gelen güvenlik ihtiyacı, bu bağlamda fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada yer alır. Beslenme ihtiyacının ardından güvenli bir ortamda barınma ihtiyacı insanların toplu ve yerleşik hayatlarının ilerleyip gelişmesine ve sistemleşmesine yol açmıştır.¹⁶ Güvenlik, temel ihtiyaçlar dışında aynı zamanda ticari ilişkiler ve üretim faaliyetleri açısından da önemli bir gereksinimdir. Bu nedenle kentlerin ortaya çıkışında güvenlik ihtiyacı son derece etkili olmuştur.

Kent tarihi çok eski dönemlere dayanır. Bugünkü kentlere yakın örnekler olmasa da ilk kentsel yerleşmelerin artı ürünün oluşumu ile birlikte bu ürünün saklanması, depolanması ve korunması ihtiyacı neticesinde bunu tahsis edecek mekânların oluşturulması ile ortaya çıktığı düşünülmektedir.¹⁷ Üretilen artı ürün, kentleşmeye giden süreçte temel aşamalardan biri olan ve aynı zamanda kırsal örgütlenmenin de sorunlarının çözümünü sağlayan kentlerin kurucusu, taşıyıcısı ve varlık nedenidir. Köylerin kentlere karşı yetersiz kalan örgütlenmesi güvenliğe dair problemleri (kuraklık, su taşkınları, yağma vb.) önleyecek bir üst yapıyı yaratamazken, kentlerdeki sulama kanalları, koruyucu duvarlar ve güvenliği sağlamaktan sorumlu toplumsal sınıflar farklılaşan ve karmaşıklaşan sosyal ilişkilerin de bir simgesi olarak yükselmiştir.¹⁸ Bulundukları dönemde kırsal yerleşmelere nazaran daha gelişmiş güvenlik önlemleri ile dikkat çeken bu yapılar uzun süre varlıklarını sürdüremese de kent yaşamının ilk örnekleridir.

¹⁶ Şafak Kaypak, "Güvenlikte Yeni Bir Boyut; Çevresel Güvenlik", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, 8(8), s. 4.

¹⁷ Akkoyunlu Ertan, a.g.e., s. 20.

¹⁸ Korkut Tuna, "Şehrin Serüveni", *Kent Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, 2012, Ankara, Hece Yayınları, s. 35.

Eski çağların bu küçük kentsel yerleşimlerinin çoğu zamanla yıkıma uğramış, kentsel uygarlık olarak kültürleri de gerilemiştir. Bunun nedenleri arasında kentlerin daha az kentlileşmişlerce fethedilmesi, kendilerini savunacak bir sistem geliştirmede başarısız olmaları gibi güvenlik sorunları önemli bir yer tutmaktadır.¹⁹ Antik dönemde de benzer şekilde dünyanın farklı bölgelerinde ortaya çıkan kentler, özgün mekânsal ve siyasi birimler olarak bir süre varlık göstermiş, belli şehirlerin merkezileşip gelişmesi sonucunda bağımsızlıklarını kaybederek tarih sahnesinden silinmişlerdir. Örneğin Akdeniz'deki antik kentlerin birçoğu Roma İmparatorluğu'nun büyümesi ile bu imparatorluğun yerel yönetsel birimleri haline dönüşmüştür.²⁰

İlk kent yerleşimlerinin şekillenmesinde askeri gereksinimlerin büyük bir etkisi vardır. Halk bir istila durumunda düşmana karşı koruma sağlayacak sığınaklar inşa etmek zorunda kalmıştır. İnsanlık tarihi kadar eski olan savaş, kale yapımını da kaçınılmaz hale getirmiştir. Dolayısıyla insanoğlunun yaptığı ilk yapılar surlar olmuş ve ilk kentlerin büyük bir çoğunluğu da surların içinde şekillenmiştir.²¹ Bu kentler, halklarının hem güvenlik hem de sosyal ihtiyaçlarını karşılaması bakımından küçük yerleşim birimlerinden ayrılır ve tarım toplumuna özgü alanlardır.

Günümüze hemen hemen hiçbir iz ulaşmamış olsa da IX. yüzyılın başlarında her yerleşim alanında savunma amaçlı kalelerin bulunduğu bilinmektedir. X. yüzyıldan itibaren ise ekonomik canlanmanın sonucu olarak kasaba ve kale-kentlerin çevresinde bugünküne yakın kentler biçimlenmiştir.²² Bu yönüyle X. yüzyıl, kırsal alanlarla karşılaştırıldığında daha fazla uzmanlaşma, daha yoğun toplumsal temasla tanımlayabileceğimiz; kurumsal- ticari ilişkilerin şekillendirdiği kentleşme sürecine ve yerleşim tarihi açısından önemli bir değişime işaret eder.

Kent tarihinde etkin rol oynayan kasaba ve kale-kentler, kentlere varan basamaklardır. X. yüzyıl boyunca ekonomik canlanmanın ilk belirtilerinin ortaya çıkmasıyla kale-kentlerin duvarlarının çevresinde biçimlenmeye başlayan kentler; tarımsal uygarlıklardan hiçbir bakımdan farklı olmayan kasabalar ile kale-kentlerden ayrılmaktadır. Çünkü sadece istihkâm ve yönetim merkezleri olan kasaba ve kale-kentlerde halkın ne özel yasaları ne de

¹⁹ Paul K. Hatt & Albert J. Reiss, Jr., "Kentsel Yerleşimlerin Tarihi", 20. Yüzyıl Kenti, çev. Bülent Duru, Ayten Alkan, 2002, Ankara, İmge Kitabevi, s. 29.

²⁰ Hatice Kurtuluş, "Sınıfların Mekânsal-Kentlerin Sınıfsal İnşası ve Orta Sınıf", Kent Üzerine Özgür Yazılar, haz. Cem Ergun vd., 2013, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, s. 16.

²¹ Henri Pirenne, Ortaçağ Kentleri, çev. Şadan Karadeniz, 2012, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 48.

²² Enis Yeter, Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri, 2008, İstanbul, Tarihi Kentler Birliği yayınları, s. 24.

kurumları mevcuttur.²³ Henri Pirenne, X. yüzyılda yaşanan bu değişimin nedenini ticaretin canlanması ile açıklamaktadır. Gezgin tüccarların uzun süren yolculuklarında kale-kentlere sığınmaları ve bunların etrafına yeni yerleşim yerleri kurmaları kentlerin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Tüccarların kurdukları bu yerleşim yerleri ticaretin çektiği zanaatkârlarla birlikte zengin kentlere dönüşmüştür.²⁴

Ticari ilişkilerin şekillendirdiği kentler diğer taraftan güvenlik ihtiyacının da neticesidir. Tüccarların, yolculukları imkânsız hale getiren kötü hava koşullarından dolayı belli yerlerde toplanmak zorunda kalmaları ve aynı zamanda para ve mallarını güvence altına alabilecekleri bölgelerde evlerini kurmaları, kasabalara ve kale-kentlere gitmelerindeki bir diğer nedendir. Çünkü bu yerler güvenlik ihtiyacını en iyi karşılayan alanlar olmuştur. Düşmana direnmek ve halka sığınak sağlamak için kurulan kale-kentler özellikle ulaşılması kolay yerlere inşa edildiğinden, yolculuklarını istilacıların geçtikleri güzergâhlarda yapan tüccarları da duvarlarına çeken kusursuz konumlara sahiplerdir.²⁵

Ticaretin ve ticaretin güvenliyle sağlandığı koşulların varlığı, sanayileşmenin temel dinamiklerinden biri olan burjuva sınıfının oluşumuna da yol açmıştır. Başlangıçta çok çeşitli özelliklere sahip olan tüccarlar, kentleri ve Batı'ya yeni kimliğini kazandıracak sınıf olan burjuvaziyi yaratmışlardır. Tüccarların kendilerine tahkim edilmiş ve ulaşım kolaylığı olan bir mevkide dış bir yaşam alanı oluşturmaları orta çağ kentlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur.²⁶ Bir diğer ifade ile ticaret sayesinde zenginleşen bu kesim daha sonraları bir sosyal sınıf olarak gelişen ve zamanla özgün niteliklere sahip yasal bir sınıf haline gelen burjuvazinin de öncüleridir.²⁷

Burjuva sınıfının ortaya çıkışı endüstrileşmenin önünü açarken aynı zamanda kentleşme sürecini de hızlandırmıştır. Kentlerin fiziki olarak gelişmesinde de etkili olan bu sınıf, XIII. yüzyıldan itibaren inşa ettikleri yol ve köprüler vasıtası ile bir taraftan maddi kazanç elde ederken diğer taraftan tüccarların ticaret sırasında karşılaştıkları hırsızlık gibi güvenlik sorunlarına büyük ölçüde çözüm olan bu yol ve köprüler, ticari taşımacılığı da kolaylaştırmıştır.²⁸

²³ Pirenne,a.g.e., s.60-61.

²⁴ Kürşat Bumin, *Demokrasi Arayışında Kent*, 2013,Konya, Çizgi Kitabevi, s. 49.

²⁵ Pirenne,a.g.e., s.102-103.

²⁶ Korkut Tuna, *Toplumu Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, 2011, İstanbul, İz Yayıncılık, s.90.

²⁷ Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, 2013, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 60.

²⁸ Jacques Le Goff, *Ortaçağ Tüccarları ve Bankerleri*, çev. Oğuz Adanır, 2020, Ankara, Doğu Batı Yayınları, s. 22.

Feodal tarımsal düzenin dışında oluşan burjuva sınıfı, yeni toplumsal ilişkiler geliştirerek Orta Çağın kabuğunun kırılmasına; eski düzen bütünüyle ortadan kalkmasa da yeni ilişkilerin eski düzenle yan yana sürdürülmesine neden olmuştur. Yeniçağda ortaya çıkan ve hiçbir ilişki ile bağlantısı olmayan ek nüfusun yol açtığı sorun da yine burjuva sınıfı aracılığı ile çözülmüştür. Feodal yapının dışında kalan, dışlanan nüfus kitlesi Endüstri Devrimi ile topluma katılarak hem Batı toplumunun gelişimine hem de kentlerin artışına yön vermiştir.²⁹ Ticaret geliştikçe artan zenginlik Batı toplumlarında sermayeye evrilerek, endüstri toplumunu ortaya çıkartmıştır. Bu dönem aynı zamanda toplumsal dönüşümün sancılarının en yoğun yaşandığı dönemdir. Endüstri toplumlarında kentler büyüdükçe yeni sorunlar da baş göstermiştir.

Bu sorunların başında konut sorunu gelmektedir. Kentlerde bir taraftan sefalet artarken diğer taraftan güçlenen burjuvazi kentlerin idaresini ele geçirmiş veya üstlenmiştir. Bu durum gelişen ve kalabalıklaşan kentlerdeki denetimin ve müdahalelerin artmasına neden olmuştur. Modern dönem artık denetleme ve müdahaleler dönemidir.³⁰ Toplumsal güvenliğin de önemli bir meseleye dönüştüğü bu süreç, günümüzün mega kentlerine varan değişimin de habercisidir.

Bütün bu yönleri ile güvenlik konusu kentleşme tarihi açısından özel bir yere sahiptir. Kentlerin ortaya çıkmasına yol açan nedenlerden biri olarak güvenlik, hem kentlerin kuruluşunda hem de kentlerin büyümesinde etkili olmuştur. Tarih boyunca insan varoluşunun en temel kaygılarından biri olan bu olgu, aynı zamanda ilişkilerini her zaman yapıcı ve ortak bir zeminde sürdürmeyen toplumlar için de öncelikli konuların başında gelir. Bugünün kentsel yüzüyle belki de bu kaygıların en üst seviyede yaşandığı bir yüzyıldır. Bu bağlamda güvenlik olgusu, günümüz modern kentlerinin dönüşümünde de önemli bir rol üstlenmektedir.

Kentlerin Dönüşümü ve Güvenlik

Modern kentlerin ortaya çıkışı ve nüfus artışı güvenlik sorunlarının da büyümesi anlamına gelmektedir. Sanayi toplumlarında kent insanının artı ürün veya ticari taşımacılıktan daha fazlası için önlem almasını zorunlu kılan koşullar, güvenlik algısını da dönüştürmüştür. Artık bireysel güvenlik daha fazla toplumsal güvenlik için endişe duyulmaktadır. Toplumsal güvenliğin sağlanmasında da en önemli unsur devlettir. Devletin güvenlik sorun-

²⁹ Baykan Sezer vd., "Endüstrileşme ve Yükselen Burjuva Sınıfı", *Semayi Eyice'ye Saygı Tarihinde Doğu-Batı Çatışması*, 2005, İstanbul, Kızılelma Yayınları, s.393.

³⁰ Tuna, 2012, a.g.m., s. 39.

larının çözümüne yönelik uyguladığı yöntemler kentlerin fiziki yapısıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu yöntemlerin başında ise kentsel dönüşüm gelir.

Kentsel yapı zamanın geçmesiyle, kullanım ve ihmal gibi nedenlerle bozulur. Modern şehirlerdeki bu fiziksel çürümeye genellikle işsizlik, yoksulluk, uygun fiyatlı konut sıkıntısı, salgın hastalıklar ve ulaşım sorunları eşlik eder. Fiziksel çevrenin bakımı, rehabilitasyonu ve yeniden inşası yoluyla bu sosyal sorunları gidermeye yönelik girişimlere kentsel dönüşüm denir.³¹ Karmaşık ve dinamik sistemler olan kentsel alanlar, fiziki, sosyal, çevresel ve ekonomik değişimi yönlendiren birçok süreci yansıtır ve aynı zamanda kendileri de bu türden birçok değişimin başlıca üreticileridir. Hiçbir kent, dış etkenlerden veya kentsel büyümeyi-gerilemeyi hızlandırabilen iç dinamiklerden bağımsız değildir. Kentsel dönüşüm de bu çok sayıdaki etki kaynağı arasındaki etkileşimin bir sonucudur.³² Kentlerin dinamik yapısı ve değişen koşullar kentsel alanları, kent sakinlerinin ve merkezi yönetimlerin müdahaleleri ile dönüştürür. Bu dönüşümler olumlu olabileceği gibi kentsel doku için olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir.

Lefebvre'nin kent hakkı kavramında ortaya koyduğu değişim değeri ve kullanım değeri tartışmasından hareketle, kapitalist mantık kentsel dönüşümde kullanım değerinden ziyade değişim değerini dikkate alır. Bu nedenle kentlerdeki yeşil alanlar, parklar, bahçeler ve kamusal alanlar kent sakinleri için faydalı ancak sermaye mantığına göre kâr getirmeyen, yatırımlardır. Kentsel dönüşümde bu yeşil alanlar sermayenin kâr kaynağına dönüşerek, rant fırsatı haline gelir ve iş yeri ile konut alanı (alışveriş merkezi, rezidans vb.) olarak değerlendirilir.³³ Dolayısıyla kentsel dönüşüm, kâr mantığı temelinde doğal dokuyu önemli ölçüde tahrip ederek kentleri beton yığınlarına çevirmektedir. Modern kentlerde binalar, köprüler, ulaşım yolları gibi yapılar artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılama temelinde önemli olsa da, giderek azalan boş ve yeşil alanlar güvenlik açısından da riskleri arttırmaktadır. Bu yönüyle günümüzün tartışmalı konuları arasında yer alan kentsel dönüşüm geçmişten bugüne kentleri şekillendiren en önemli müdahale biçimi olarak karşımıza çıkar.

Kentsel dönüşüm uygulamaları Batı'da kentlerin sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarının canlandırılmasına dair müdahalelerle şekillenmiştir. Bu kentlerdeki nüfusunu kaybetmiş ya da kötü şartlarda yaşayan düşük gelir

³¹ Gregory J. Crowley, "Urban Renewal and Redevelopment", *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, ed. George Ritzer, 2007, USA, Blackwell Publishing, pp. 5136-5137.

³² Peter Roberts, "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration", *Urban Regeneration A Handbook*, ed. Peter Roberts & Hugh Sykes, 2004, London, Sage Publications, p. 9.

³³ Dinçer, a.g.m., s.80.

gruplarının olduğu konut alanları, eski boş liman ve sanayi alanları kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayacak projeler için saha olmuştur.³⁴ Avrupa'da ilk büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleri ise 19. yüzyılda hayata geçirilmiştir. 1853'te Fransa'da Louis Napoleon Bonaparte, Paris'in büyük çaplı yenilenmesine öncülük etmiş, şehrin yoğun, eski mahallelerini çaprazlama delen geniş bulvarlar sisteminin oluşturulmasıyla binlerce sakin yerinden edilmiştir. Bir başka kentsel dönüşüm dalgası ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış, Avrupa'da hükümetlerin mülkleri satın alması ve yıkması, savaşın yerle bir ettiği şehirlerin yeniden inşasında önemli bir rol oynamıştır.³⁵ Avrupa'da birçok kentin mevcut çehresi şekillendiren bu müdahaleler, kentsel gelişmenin de gerekçesi olarak görülür.

Kentsel dönüşüm, tanımlama faaliyeti ile başlayan bir süreçtir ve bu tanımlama mekânsal dönüşüme meşruiyet kazandırır. 19. yüzyılda dönüşüm planlanan mekânlar *sefalet yuvası* olarak görülürken, 20. yüzyılda bu mekânlar *çöküntü bölgesi* olarak adlandırılmıştır. Kentsel dönüşümün ilk ayağını oluşturan tanımlama faaliyeti, dönüştürülecek mekânların niteliklerini belirler. Bu nitelikler arasında güvenlik konusu önemli bir yer tutar. Güvensiz olarak tanımlanan alanların kentsel dönüşüm aracılığı ile güvenli hale getirileceği söylemi meşruiyet krizini de büyük ölçüde çözmektedir.³⁶ Bir kentsel alanın çöküntü göstergeleri açısından sorunlu olduğu kanıtlanabilirse, akabinde gelen dönüştürücü müdahaleler sorgulanmadan kabul edilecektir. Meşruiyetin sağlanması, söz konusu müdahalelerin bazı toplumsal gruplar için yıkıcı olabileceği gerçeğini büyük ölçüde maskeler.³⁷ Çöküntü alanları kent güvenliğini tehdit eden, suç, yoksulluk ve geri kalmışlıkla özdeşleştirilen mekânlardır. Bu mekânların dönüştürülmesi, kentsel güvenliği sağlamak açısından elzem olarak görülür öte yandan Pérouse'nin³⁸ de ifadesiyle dönüştürenlerin söyleminde; ilkel gecekondu yerine 25 katlı bir blokta yaşamak, modern/çağdaş olana bir geçiş olarak tarif edilir. Bu inanç, dünya çapında tüm modernleştirici iktidarlar tarafından beslenen oldukça evrensel ve bir o kadar da yaygın bir inançtır.

³⁴ Anlı Ataöv ve Sevin Osmay, "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24(2), 2007, s. 58.

³⁵ Crowley, a.g.m., p.5137.

³⁶ Murat Şentürk, "Kentsel Dönüşümün Sosyolojisi", *Kent Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, 2012, Ankara, Hece Yayınları, s. 352-353.

³⁷ Alev Erkilet, "Hakikat Oyunları'nın Parçası Olarak Kentsel Çöküntü Söylemi, *Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri*, 2013, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 79.

³⁸ Jean-François Pérouse, "Kentsel Dönüşümün Yaygınlaştırılması Ya Da Suskun Çoğunluğun Acımasız Zaferi...", *Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri*, 2013, İstanbul, İletişim Yayınları, s.51-52.

Söz konusu inanç Türkiye’de özellikle 1980 sonrası uluslararası sermayeden pay almak ve küresel kent inşa etmek amacıyla İstanbul’da birçok alanın kentsel dönüşüm kapsamına girmesi ile kendini göstermiştir. Bu dönemde inşaat ve gayrimenkul sektörlerini besleyen kentsel dönüşüm, 1999 Marmara depremi ile hızlanıp yaygınlaşmıştır. Depremi söylemsel meşruiyet kazandırdığı kentsel dönüşüm, güvenlik kaygısı ve afet riski gibi iki önemli bileşenden beslenirken, hukuki düzenlemelerle de kentin çehresi önemli oranda değişmiştir.³⁹ Güvenlik söyleminin her türlü kentsel müdahaleyi meşru hale getirmesinin somut örneklerinden biri olarak nitelendirilebilecek İstanbul, Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamalarının da merkezinde yer almaktadır.

1980 öncesi dönemde devletin yapıları çevre üretimine kaynak aktarma ve katılmadaki gönülsüzlüğü 1980 sonrası değişerek; yasal ve kurumsal düzenlemelerle inşaat sektöründeki büyümenin teşvik edilmesi, önemli bir kamu siyasetine dönmüştür.⁴⁰ Ekonomik kalkınmanın merkezine yerleştirilen yapıları çevre üretimi, kentleri rant alanına çevirirken, yeşil alanlar imara açılmış ve doğal kaynaklar hızla tüketilmiştir. Yıllar içerisinde çok katlı binaların, iş yeri ve alışveriş merkezlerinin kuşattığı kent, tarihi dokunun bu yapıların gölgesinde kaldığı bir beton yığını haline gelmiştir.

1980’lerdeki büyüme dönemi benzer şekilde 2002 sonrasında da yaşanmıştır. Planlama ve imar mevzuatında çok sayıda değişikliğin yapıldığı 2002 sonrası dönemde kentler açısından anahtar kelime “kentsel dönüşüm” olmuştur. Batıdaki örneklerinden farklı olarak, kentlerin eskiyen bölümlerinin iyileştirilmesinin aksine, rant amaçlı kentsel projelerin yürürlükteki imar ve planlama kurallarına tabi olmadan gerçekleştirilmesinin hedeflendiği bu süreç, 2003 sonrası İstanbul dışında bir çok kentte de etkisini göstermiştir.⁴¹ Yasal düzenlemelerin belediyelere verdiği yetkiler aracılığı ile hız kazanan kentsel dönüşüm sürecinde çoğunlukla gecekondu alanlarının projelendirilerek dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Daha sonraları gecekondu bölgeleri dışındaki alanların da kentsel dönüşüme alınması için de gerekli adımlar atılmıştır.⁴²

³⁹ Betül Duman, “Kentsel Dönüşümde Riskler ve Beklentilere Dair İlk Tespitler: İstanbul’da Bir Saha Çalışması”, *Megaron*, 2015, 10(3), s. 411.

⁴⁰ Osman Balaban, “Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak”, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, 2013, İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 53.

⁴¹ Osman Balaban, “İnşaat Sektörü Neyin Lokomotif”, *İnşaat Ya Rasulullah*, der. Tanıl Bora, 2016, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 27-28.

⁴² Menaf Turan, *Türkiye’de Kentsel Rant Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*, 2009, Ankara, Tan Kitabevi, s. 279.

Gecekondu bölgelerinin suçla ve marjinal-istenmeyen gruplarla özdeşleştirilmesi bu bölgeleri kentsel dönüşümde öncelikli hedef haline getirmektedir. Kentsel gelişimin önünde de engel olarak görülen bu alanlar, kentlerin güvenlik sorunlarının önemli kaynakları arasında sayılmaktadır. Özellikle televizyon ekranlarında sıkça rastlanılan yıkım görüntülerinde güvenlik güçleri ile gecekondu sahipleri arasında yaşanan çatışmalarla hafızalara kazınan kentsel dönüşüm manzaraları, bu kesimlere yönelik dışlayıcı söylemlerin medya aracılığı ile meşrulaştırılmasında etkili olmuştur.

1990'ların popüler terimi ile “varoşlarda” yaşayan, kentli olmayı başaramayan, kent için tehdit olarak görülen ve en önemlisi kent üzerinde söz hakkına sahip olmayan kesimlere yönelik bu dışlayıcılık, kentsel dönüşüm projelerinin arkasındaki geniş ittifakın boyutlarını da açıklamaktadır.⁴³ Güvenlik söyleminden beslenen kentsel dönüşümün en fazla etkilediği alanların başında gelen bu bölgeler, kentlerin büyümesi ile merkeze yaklaştıkça daha da değerlendirilerek dönüşümün gözde mekânları haline gelmektedir.

Kentsel dönüşümün hedef alanlarından bir diğeri de tarihi mahallelerdir. İstanbul'da Galata, Sulukule, Tarlabaşı, Fener-Balat ve Süleymaniye gibi semtler, devlet ihmali ve vatandaş girişimi ile oluşturulan gecekondu alanları gibi kentsel dönüşüm uygulamalarından etkilenmiştir. Güvenliksiz ve tehlikeli bölgeler olarak da işaretlenen bu alanlar, yeni sakinleri için hazırlanırken kadim yerleşiklerinden de “arındırılmaktadır”.⁴⁴ Kent merkezlerindeki bu soylulaştırılmış⁴⁵ mekânlar, fiziksel uzaklık ve korunmaya dayalı mekânsal ayrışma içermemekle birlikte, daha çok tüketime ve kültürel kimliğe bağılı bir dışlayıcılıkla şekillenmiştir. Bu semtlerdeki çöküntü alanlarına dönüşmüş kamu ve vakıf binalarda barınan kent yoksullarının veya binaları onarma gücünden yoksun mülk sahiplerinin yükselen rantlar karşısında tutunabilmeleri mümkün olamamaktadır.⁴⁶

1990'lı yıllarda yaşanan bir diğer gelişme de yeni orta sınıf ve üst gelir gruplarının kent içinde bulunma fakat aynı zamanda kendisini alt ve orta sınıflardan ayırma çabalarıdır.

⁴³ Özgür Sevgi Göral, “Kenti Üretmek Kimin Hakkı?”, *Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri*, 2013, İstanbul, İletişim Yayınları, s.96.

⁴⁴ Cevdet Yılmaz, “Orta Sınıflar Üzerine Düşünmek: İstanbul’da Orta Sınıfların Ajandasına Risk Yazmak”, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, 2013, İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 112.

⁴⁵ Soylulaştırma (gentrification) akademik çevrelerde “seçkinleştirme” ya da “mutenalaşma” olarak da adlandırılır. Kavram; üst ve orta sınıfın çöküntü haline gelmiş kent merkezlerinde yerleşmeyi tercih etmesi, buralardan aldıkları konutları onarmaları, yenilemeleri ve burada yaşamaları anlamında kullanılmaktadır. Nil Uzun, “Seçkinleştirme”, *Kentsel Planlama*, der. Melih Ersoy, 2012, İstanbul, Ninova Yayıncılık, s. 393.

⁴⁶ Hatice Kurtuluş, “Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul’da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları”, *Doğu-Batı*, 2003, 6(23), s.94-96.

nıftan ayırma isteği ile birleşen yüksek katlı, güvenli siteler/gökdelenlerdir.⁴⁷ Apartmanlardan farklı olarak bu sitelerin tercih edilmesinde özellikle güvenliğe dayalı endişeler ön plana çıkmaktadır. Ayşe Çavdar'ın İstanbul Başakşehir'de yaptığı çalışma da bu durumu doğrular niteliktedir. Başakşehir'de gerçekleştirilen çalışmada site sakinlerinin deprem ve suç korkusu ile sınıf atlama isteklerinin, böyle bir yaşamı tercih etmelerinde belirleyici olduğu görülmüştür.⁴⁸ Site ve gökdelenlerin yanı sıra üst sınıf için kent çeperlerinde inşa edilen özel konutlarda bulunmaktadır. Bu konutlarda yaşayan zengin kesim hem kentin parçası olmakta hem de kentten uzak bir alanın sağladığı mahremiyet ve yalıtılmışlıkta hayatlarını sürdürmektedir. Bu konutlar yüksek gelir gurubuna hitap eden yapılardır ve doğa ile iç içe inşa edilmiştir. Güvenlik kameraları, özel güvenlikçiler, yüksek duvarlar ve dikenli tellerle çevrili olan bu konutlarda güvenlik kaygısının her alana yansıdığı gözlemlenebilir.

Yeni orta sınıfın ve üst sınıfların kendilerini kentsel yaşamın içinde ama diğerlerinden yalıtılmış korunaklı alanlarda “güvenceye” alması, kentlerin fiziki yapısını da önemli ölçüde şekillendirmiştir. Güvenlik kaygılarının toplumsal sınıflar üzerindeki ayrıştırıcı etkisi kamusal güvenliğin ötesine geçerek, özel güvenlik hizmetlerine duyulan ihtiyacı da arttırmaktadır. Öte yandan Kurtuluş'un da ifade ettiği gibi yeni liberal politikalarla gerçekleşen, radikal kentsel dönüşüm süreçleri modern kenti ve sınıfsal coğrafyaları yıkıp yeniden inşa etmektedir. Bu süreçte kamusal alan giderek daralırken, özel alan mekânsal farklılaşmalar yoluyla genişletilmektedir.⁴⁹ Aynı zamanda güvenli konutlara dair talep arttıkça, kent çeperi sitelerle, müstakil korunaklı evlerle büyümekte, geçmişte kenti çevreleyen doğal alanlar da kentsel dönüşümden nasibini alarak kentin beton uzantıları haline gelmektedir. Dolayısıyla kentsel güvenlik bazı durumlarda bireysel güvenlik talepleri ile doğru orantılı sürdürülememektedir. Çünkü güvenlik sadece suç, afet gibi tehlikelerle değil aynı zaman da doğal çevre, sağlıklı yaşam ve erişilebilir kaynaklarla da ilişkili bir durumdur.

Sonuç

Beslenme, barınma, temiz suya erişim gibi temel ihtiyaçlardan sonra gelen güvenlik ihtiyacı tarih boyunca insanları doğadan ve diğer insanlardan

⁴⁷ Emine Dünder ve Gazanfer Kaya, “Eski Bir Gecekondu Mahallesindeki Dönüşüm Dinamikleri ve Çelişkiler (Buca İlçesi Kuruçeşme Mahallesi Örneği)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022, 24(1), s.305.

⁴⁸ Ayşe Çavdar, “Orta Sınıfın Evi”, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, 2013, İstanbul, Sel Yayıncılık, s. 152-157.

⁴⁹ Hatice Kurtuluş, “Sınıfların Mekânsal-Kentlerin Sınıfsal İnşası ve Orta Sınıf”, *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, haz. Cem Ergun vd., 2013, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, s. 29.

kaynaklı tehlikeler karşısında önlem almaya ve çözüm üretmeye itmiştir. Güvenliğe yönelik bu çabalar bir taraftan sosyal hayatın diğer taraftan da yaşam alanlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda güvenlik endişesi kentlerin kurulmasındaki temel nedenler arasında yer alır. Tek başına veya sınırlı bir çevre ile sağlanamayan güvenlik, yeni toplumsal sınıfları ve mekânsal yapıları da zorunlu kılar. Devletin ortaya çıkışı da, inşa edilen kaleler, surlar ve köprüler gibi yapılar da bu durumun somut örnekleridir

Kentler büyüyüp geliştikçe güvenliğe duyulan ihtiyaçta artmıştır. Güvenlik endişesi sadece kentlerin kuruluşunda değil bugünün kentlerinin şekillenmesinde de etkisini göstermektedir. Kentsel mekânları dönüştüren müdahaleler büyük ölçüde güvenlik endişesinden beslenir. Diğer taraftan bu endişe, sınıfsal ve mekânsal ayrışmalara da yol açar. Kentsel dönüşüm (soylulaştırma, yenileme, koruma, iyileştirme vb.) hangi amaçla yapılırsa yapılsın güvenlik en önemli söylemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kente yönelik her türlü müdahaleye meşruiyet kazandıran bu söylem kent güvenliği konusunu da günümüzün tartışmalı meselelerinden biri haline getirmektedir.

Bugün dünya nüfusunun önemli bir bölümüne ev sahipliği yapan kentlerde güvenlik sorunlarına kentsel dönüşümün tek başına çözüm olamadığı da ortadadır. İnsanoğlunun doğa ile kurduğu ilişkinin gitgide bozulduğu modern dönemde, mega kentler yükselirken, kent güvenliği de daha fazla sorgulanmaya başlamıştır. Hem bireysel hem de kamusal ölçekte yaşanabilir güvenli şehirler inşa etmek ekonomik kaygıların ön planda tutulduğu günümüz toplumlarında mümkün görünmemektedir.

Kaynakça

- Akkoyunlu Ertan, K. (2014). *Kent ve Kentli Hakları*, Ankara: TODAİ Yayınları.
- Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). Türkiye’de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24(2), (57-82).
- Balaban, O. (2013). Neoliberal yeniden yapılanmanın Türkiye kentleşmesine bir diğer armağanı: kentsel dönüşümde güncelin gerisinde kalmak, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, (51-78), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Balaban, O. (2016). İnşaat sektörü neyin lokomotif, *İnşaat Ya Rasulullah*, der. Tanıl Bora, (17-32), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beyazıt, E., Gül, H. ve Güneş, M. (2013). Kent kimliği ve kimliksizleş(tiril)en kentler üzerine bir tartışma, *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, haz. Cem Ergun vd., (149-162), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Crowley, G. J. (2007). Urban renewal and redevelopment, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, edt. George Ritzer, (5136-5140), USA: Blackwell Publishing.
- Çavdar, A. (2013). Orta sınıfın evi”, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, (149-164), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Dinçer, Ö. (2016). Sürdürülebilir kentleşme tartışmaları ve kent hakkı, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), (73-84).
- Duman, B. (2015). Kentsel dönüşümde riskler ve beklentilere dair ilk tespitler: İstanbul’da bir saha çalışması, *Megaron*, 10(3), (410-422).

- Dündar, E. ve Kaya, G. (2022). Eski bir gecekondu mahallesindeki dönüşüm dinamikleri ve çelişkiler (Buca ilçesi Kuruçeşme mahallesi örneği), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), (301-328). <https://doi.org/10.16953/deusosbil.811034>.
- Erkilet, A. (2013). "Hakikat oyunları"nın parçası olarak kentsel çöküntü söylemi, *Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri*, (77-92), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göral, Ö. S. (2013). Kenti üretmek kimin hakkı?, *Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri*, (93-99), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gündüzöz, İ. (2016). Türkiye'de ve dünyada güvenli kent yaklaşımı: kentsel güvenlik mi? güvenli kent mi?, *Türkiye İdare Dergisi*, S.483, (335-368).
- Harvey, D. (2015). *Asi Şehirler*, çev. Ayşe Deniz Temiz, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hatt, P.K. & Reiss, A.J., Jr. (2002). Kentsel yerleşimlerin tarihi, 20. Yüzyıl Kenti, çev. Bülent Duru, Ayten Alkan, (27-35), Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaypak, Ş. (2012). Güvenlikte yeni bir boyut; çevresel güvenlik, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), (1-22).
- Kurtuluş, H. (2003). Mekânda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul'da yeni sınıfsal kimlikler ve mekânsal ayrışmanın bazı boyutları, *Doğu-Batı*, (23), (75-96).
- Kurtuluş, H. (2013). Sınıfların mekânsal-kentlerin sınıfsal inşası ve orta sınıf, *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, haz. Cem Ergun vd., (15-30), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Le Goff, J. (2020). *Ortaçağ Tüccarları ve Bankerleri*, çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Lefebvre, H. (2018). *Şehir Hakkı*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- OECD (2015). *The Metropolitan Century Understanding Urbanisation and Its Consequences Policy Highlights*, *, (Erişim Tarihi: 12.09.2023).
- ORUM, Anthony M. (2009). "Urbanization", *Blackwell Encyclopedia Of Sociology*, Edt. George Ritzer, (5159-5162), USA: Blackwell Publishing.
- Özdemir Metlioğlu, S. (2021). Kentte insan hakları ve kent hakkı, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), (2731-2743). DOI:10.26466/opus.852445.
- Özdemir, E. (2012). Kentin tanımlanmasında sosyolojik yaklaşımlar, *Kent Sosyolojisi*, edt. Köksal Alver, (151-177), Ankara: Hece Yayınları.
- Özyurt, C. (2007). Yirminci yüzyıl sosyolojisinde kentsel yaşam, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C(10), S(18), (111-126).
- Pérouse, J. F. (2013). Kentsel dönüşümün yaygınlaştırılması ya da suskun çoğunluğun acımasız zaferi..., *Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri*, (49-55), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pirenne, H. (2013). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Roberts, P. (2004). The evolution, definition and purpose of urban regeneration, *Urban Regeneration A Handbook*, edt. Peter Roberts & Hugh Sykes, (9-36), London: Sage Publications.
- Rogers, P. & Bouhia, H. & Kalbermatten, J. (2000). Water for big cities: big problems, easy solutions?, *Urbanization, Population, Environment, and Security: A Report of the Comparative Urban Studies Project*, edt. Christina Rosan et. al., (9-12), Washington: Woodrow Wilson.
- Sezer, B. ve Eğribel, E. ve Özcan, U. (2005). Endüstrileşme ve yükselen burjuva sınıfı, *Semayi Eyice'ye Saygı Tarihinde Doğu-Batı Çatışması*, (387-394), İstanbul: Kızılelma Yayınları.
- Simmel, G. (2008). *Modern Kültürde Çatışma*, çev. Tanıl Bora vd., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, M. (2012). Kentsel dönüşümün sosyolojisi, *Kent Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, (349-363), Ankara: Hece Yayınları.
- Tuna, K. (2011). *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İstanbul: İz Yayınları.
- Turan, M. (2009). *Türkiye'de Kentsel Rant Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*, Ankara: Tan Kitabevi.

- UN-HABITAT (2007). *Enhancing Urban Safety and Security*, London: Earthscan.
- Uzun, N. (2012). Seçkinleştirme, *Kentsel Planlama*, der. Melih Ersoy, (393-395), İstanbul: Ninova Yayıncılık.
- Weber, M. (2010). *Şehir Modern Kentin Oluşumu*, çev. Musa Ceylan, İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*, Cilt II, çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Yardımcı, S. (2005). *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, C. (2013). Orta sınıflar üzerine düşünmek: İstanbul'da orta sınıfların ajandasına risk yazmak, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, (99-123), İstanbul: Sel Yayıncılık.